

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 415. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608063686768/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

- der var udbredt blandt soldater. – *Alexander*: under navnet Alexander I Ruslands zar 1801-25 og således Sveriges modstander under den finske krig. – *Kugleskæb*: kugler støbt af k. rammer af overtroen altid. – *skåms*: indkredse vildt. – *Råhanda* og *Tallemaja*: skikkelser i svensk folketro.
- 60 »*Nielleringshusets*: værksted, hvor man udfører niellering, d.e. en særlig teknik til forrensning af metal. – *Flamberger*: pyntesværd med flammeto klinge. – *Muonioshorkarne*: se n.t.s. 25. – *Pitänkäen*: tojhue uden skygge.
- 61 *Näpversko*: sko af birkebark. – *Pieksuter*: sko af behåret renskind. – *Kvæner*: om den opr. finske befolkning i det nordlige Norge. – *Valloner* ... *Digterdet*: se n.t.s. 57 og 48. – *Edekrantz*: digteren (senere embedsmand og tekniker) Abraham Niclas E. (1754-1821). – *Vinäs*: pseudonym for digteren Erik Sjöberg (1794-1828). – *Gyllenborg*: se n.t.s. 37. – *Väinämöinen*: helt i det finske nationalepos *Kalevala*, mester i sang og musik.
- 62 »*Först var Ordets*: Johs. 1.1. – *Förmedele*: nedsættende om den finske befolkning i Sverige. – *Tavast*: person fra Tavastland i Mellanfinland. – *Finnestad*: firnerne fik tillagt evnen til f.eks. at påføre kreaturer sygdomme ved at beskyde dem med forheksede kugler.
- 63 *Jærnets Tegn*: gruber ol. afmærkedes med en omvendt fiskeøl og en pil-formet magnet i en ring. – *Brüge- og Kronesköse*: skove, der tilhører henholdsvis jærnbrugene og kongemagten.
- 64 »*Trollet stod på berg*: se s. 65. – *Markschäderen*: person, der afstikker grube-gangenes placering.
- 65 *Grudlappen*: træredskab til at røre i grød med.
- 66 *Erik Læpe*: Erik XI Eriksson Læpe, konge (1224-49). – *Bjalbo-järten*: Burger Jär, se n.t.s. 32. – *Franche-Comté Metoden*: ældre, opr. fransk metode til rensning af jern. – *Februor-Revolutionen*: revolutionen i Frankrig 1848 forplantede sig også til Sverige, se n.t.s. 108. – *För nordanvader* ...: besværgelse kendt fra både Dalarna og Värmland, jf. Borgström s. 82. Se n.t.s. 130.
- 67 »*Ordet, som er hos Gud* ...»: Johs. 1,1-3.
- 69 »*Ack Värmeiland* ...»: *Värmlandsvisan* af Anders Fryxell, mel. af F.A. Dahlgren. – *n. Schöle*: Frau Adolf von S. var bergmästare fra 1835 til sin død 1863. Beskrivelsen af S's udseende synes at bygge på maleri af Uno Trouli. For hjælp med dette punkt takkes lektor Svend V. Sølver, Bergskolan i Filipstad. – *Ehnenstrahl*: David Klöcker E. (1628-98). – *Roslin*: Alexander R. (1718-93). – *Lafrensen*: formentlig Niclas L. d. Yngre (1737-1807). – *du Paschene*: Lorens P. d. Äldre (1703-66), Johan P. (1706-69), Lorens P. d. Yngre (1733-1805), Ulrika Fredrika P. (1735-96). – *à la Jaoh*: efter den franske kunsmediker Georges J. (1739-1814). – *Ahånsom*: komponisten og vœudgiveren Jacob Niclas A. (1805-57). – *Nordblom*: vœukomponisten Johan Erik N. (1788-1848). – *Jærnmarken*: se n.t.s. 63. – *Dalarstager*: lyststager fra Dalarna.
- 70 *I Bjærget gror Jærn* ...»: ikke identificeret. – *Wannansaland*: gammel form for Värmland.
- 71 *Novalis*: pseudonym for den tyske digter Friedrich von Hardenberg

- (1772-1801). Citatet ikke identificeret. – *Magnus Lehnberg*: biskop i Linköping, død 1808, kendt for sin veltalenhed.
- 72 *Bergskolan*: i Filipstad oprettedes i 1830. – *Kloffeveje*: dårlige veje, hvor transport kun kan ske med lastdyr. – *Kløvsadlen*: hestesaddel indrettet til transport af gods. – *Vintervejene*: veje, der kun kan benyttes om vinteren (over islagt vand o.l.).
- 73 «*Det er en tafta . . .*»: fra Erik Gustaf Geijers erindringsbog *Minnen* (1834). – *Christopher Myhrman*: (1751-1811), ejeren af Råmens brug i Värmland, der tog sig af *Isaias Esaiasson*: senere E. Tegnér (1782-1846), svensk digter, gift med Myhrmans datter Anna (1785-1853) og således svoger til *Olof Christofferson Myhrman* (1781-1836); Tegnér, der 1826 blev biskop i Växjö, plagedes i sidste del af sit liv af tungtand. – *såg minns en tid . . .*: Tegnér's dikt *Till minnet af Olof Myhrman* (1836). – *Ockarna nyde . . .*: indskrift af Tegnér under en ætning af hans svigerfader, der døde 1811.
- 74 *Geijers Ord*: fra *Minnen* (1834). – *Olof Trataja*: svensk sagnkonge, der efter overlevelingen ryddede skoven og grundlagde et rige i Värmland. – *Axel Oxenstierna*: (1583-1654), svensk rigskansler fra 1612. – *Carl Bonde*: (1581-1652), tingsråd, statholder i Värmland; fra 1637 leder af det senere Bergskollegiet. – *Wävänner . . .*: ordene, hvormed Fausts sjæl befries fra Mefistofeles i Goethes *Faust*. – *Menneske-Rettighederne*: de frihedsrettigheder, der proklameredes ved den amerikanske revolution 1776 og den franske 1789 og 1793. – *Robert Fulton*: amerikansk opfinder (1765-1815), konstruerede dampskib.
- 75 *George Stephenson*: (1781-1848), engelsk ingeniør, udviklede lokomotiv og jernbaner. – *James Watt*: skotsk opfinder (1726-1819), forbedrede dampmaskinen. – *Samuel Morse*: amerikansk opfinder (1791-1872), udviklede telegrafen. – *Nils og John Ericsson*: Nils E. (1802-70) organiserede Sveriges jernbanevesen, hans broder John E. (1803-89) udvandrede til USA og blev kendt som opfinder. – *Samuel Ouren*: (1774-1854) moderniserede svensk industri. – *von Rosen*: Adolf Eugène v. R. (1797-1886) anlagde jernbaner. – *von Platen*: B.B. von P. (1766-1829) påbegyndte Göta-kanalen, se n.t.s. 78. – *Conih*: Henry C. (1740-1800) opfandt metode til fremstilling af smedejern. – *Parvelli*: ikke identificeret.
- 76 *Svarnabals Gruber*: gruber med magnetisk jernmal.
- 77 *Andreas Henström*: ikke identificeret. – *Claes Adolff Adelsköld*: (1824-1907) forestod ca. 1850-75 bygningen af flere store jernbaneanlæg.
- 78 *Biskop Brask*: Hans B. (1464-1538), biskop i Linköping 1513-27, udkastede plan om at forbinde Vättern og Vänern med Østersøen. – *Göta Kanalen*: det forbinder Vänern med Østersøen, blev iværksat 1811. – *Fredriktekanalen*: forbinder Vänern med Kattegat; påbegyndtes allerede i 1660-tallet, men åbnedes først 1800 for trafik, anlægget udvidedes 1838-47 under ledelse af *Nils Ericsson*, se n.t.s. 75.
- 79 *Sjöfjärde Kanal*: forbinder Glöfsfjorden med Vänern. – *Ederum*: ikke identificeret. – *Oliverosna*: fermentebig major Carl Adolf O. (1805-65).